

Pravda o našej obrode

Šesť mesiacov trvá už proces, ktorý ukončil éru plánovaného vývinu, lepšie povedané zdanlivo plánovaného vývinu. Plány, uznesenia a proklamované perspektívy, ktoré prijímali orgány strany, ktorej sme všetci členmi, sa nespĺnili. Sociálna skutočnosť sa im nepodobila. A nestalo sa tak preto, že sa uznesenia plnili polovičato a že bolo málo nadšenia, a že sa spravili chyby, a že ľudia málo pracovali a že mysleli viac na seba ako na spoločnosť a na svetlé perspektívy, a že šarapatili rôzni nonkonformisti a že boli objektívne ťažkosti atď. Plánovaný vývin sa nestal skutočnosťou, pretože plánovanie bolo zlé, pretože boli zlé analýzy o ktoré sa plány opierali, zlá, alebo menej prísne povedané, neadekvátna bola ideologická šablóna, z ktorej plány vychádzali. Povedal by som, že je už menej dôležité, že boli neadekvátne aj orgány, teda ľudia, ktorí sa v minulých rokoch na všetkých svetlých perspektívach uznášali. Nemyslím si, že toto generálne poznanie o zlyhaní naplánovaného vývinu je produktom tejto jari. Vedenie našej strany mierne preháňa, keď si nárokuje uznanie za to, že dalo k svojim uzneseniam z januára tohto roku k takémuto všeobecnému jasnozreliu impulz. Je to totiž naopak. Poznanie o zlyhaní politického a sociálneho systému, ktorý sme vytvorili, bolo už viac-menej ukončené dávno predtým. Januárové uznesenia boli iba výrazom rešpektu voči tomuto všeobecnému poznaniu. Najpodstatnejšou črtou nášho obrodného procesu je, že v jeho rámci hovorí otvorene to, čo sa už dávno predtým hovorilo v šifrách alebo iba po privátoch. Tým privátom nemyslím iba rozhovory v umeleckých kluboch, ale aj rozhovory v rodinách, hostincoch a kuloároch najvyšších štátnych a stranických inštitúcií. Smutnou stránkou obrodného procesu je fakt, že sa začal bojovním a zložitým odstraňovaním jedného jediného človeka z najvyššej straníckej funkcie. Nie je to osobitne dobré vysvedčenie pre stranu, ktorej sme členmi, že svoju obrodu musela spojiť s odstránením človeka, o ktorom takmer nikto zo samotných členov strany už roky nepochyboval, že je to človek nízky, pomstychtivý, samolúby a najvyššie hlúpy. Zbierka vtipov, ktoré o ňom kolovali, by o tom podala vyčerpávajúci dôkaz.

Hovorí o týchto smutných veciach preto, že pannovala a možno dosiaľ panuje mienka, že náš obrodný proces je niečo nevidané, niečo, čo musí vzbudzovať všeobecné nadšenie, čo je príkladom pre Európu a pre svet. Obrodný proces je oneskorený, nie je to vôbec nejaké náhle osvietenie, pre stranu je to sebazáchovný akt, ktorý prišiel v poslednej chvíli. Ak si dobre pamätám, existoval už v roku 1963 text, ktorý mal názov Sedem stratených rokov. Na druhej strane je zasa pravda, že strana, ktorej sme členmi, mohla

smelo stagnovať a klamať sama seba v čele a Antoninom Novotným ešte povedzme päť rokov, ale potom by ju už pravdepodobne nijaký obrodný proces nezachránil. Obávam sa, že Komunistickú stranu diskvalifikuje viac než nie rad zločinov, omylov, bezradnosti a politického diletantizmu, ktorý vychádza najavo, ale skutočnosť, že toľké roky svoje zločiny skrývala a svoje omyly obratne vydávala za úspechy. V žiadnom prípade nestojí pred svojím štrnácym zjazdom strana, ktorá by mala autoritu na rozdávanie. Tradícia je vyčerpaná, sľuby platia dnes veľmi málo a na prisahy veri málokto. Čím dôslednejšie pochopí dnešné vedenie strany pomer medzi svojimi aktivitami a pasívmi, tým lepšie pre stranu. Ale tu je práve jadro sporu, ktorý sa dnes v strane vedie. Konzervatívci a progresivisti sa dnes neodlišujú ani tým, čo si myslia o budúcnosti, ale tým čo si myslia o minulosti. Je pochopiteľné, že zmyslom tohto sporu nie je obojstranná túžba po čistej pravde, po objektívnom zhodnotení minulosti. Ide o to, že ak je na tých minulých dvadsiati rokoch viac dobrého ako zlého, potom nemá nikto právo žiadať tých, ktorí za to nesú zodpovednosť, aby odišli. Ak je ale viac zlého ako dobrého, potom má každý právo žiadať, aby zodpovednosť za budúce roky preberali noví ľudia. Je iluzórne myslieť si, že existuje nejaká objektívna analýza, ktorá by mohla taký spor vyriešiť. A jak keby existovala, pre povahu sporu by nemala význam. Nijaké objektívne vedecké dobrozdanie, výrok komisie expertov, nezmení podstatne obraz o minulosti, ktorý sa vytvoril v hlavách ľudí. Pre praktickú politiku nie sú dôležité výroky expertov, ale práve to, čo je v hlavách ľudí. Demokracia má tú výhodu, že musí rešpektovať práve túto mienku a nie objektívne vedecké analýzy. A my teraz o demokraciu predsa usilujeme. Aký je teda v hlavách občanov názor na hodnoty plánovaného vývinu k socializmu a komunizmu? Já patríam k tým, ktorí sa obávajú, že veľmi zlé. A za to je zodpovedná strana, ktorej sme členmi. Pomstí sa nám propagandistický trik, podľa ktorého sa vždy a vo všetkom hovorilo o strane s veľkým S.

Táto zodpovednosť je to najhmatateľnejšie, čo si strana prináša na svoj štrnácny zjazd. Je to zodpovednosť neprijemná, ale nie je možné sa jej vyhnúť. Podľa prísnej logiky, ktorá, pravda, v politike nikdy neplatila, by mala strana, ktorá roky, v ktorých si prisojila zodpovednosť za osud národa, nevyužila najlepšie, rezignovať zo svojej funkcie. Nie je to požiadavka tak absurdná, ako to vyzerať. Takmer vo všetkých revolúciách straší ako zákonitosť obdobie reštaurácie, šikovnej reštaurácie, ktorá zachováva výsledky revolučnej prestavby. Komplikovanosť našej situácie spočíva v tom, že práve v rámci tej istej zodpovednosti nemôže strana z ničoho nič tento nejjednoduchší krok urobiť. A to nie z ohľadu na svoje kádre, ktoré by museli odísť do ústrania, ale z ohľadu na národ, ktorý

je viac ako strana, z ohľadu na osud krajiny, ktorú doteraz riadila. Komunistická strana nie je totiž vedúcou stranou preto, že sa za takú vyhlasuje, ale preto, že ňou prakticky je, pretože má v svojich rukách všetky nástroje moci, že jej členovia vykonávajú najdôležitejšie vládne funkcie, pretože jej prvý tajomník je veliteľom ľudových milícií, pretože podpísal medzinárodné zmluvy, pretože trvá všeobecná personálna únia strany a štátu. Ak by odišla strana, odišiel by aj štát a pri všetkej úcte k poriadkumilovnosti nášho ľudu, obávam sa, že pri takomto presune by chaos a bezradnosť boli nevyhnutným dôsledkom náhleho mocenského vákuua. Chaos a bezradnosť v malých krajinách ponímali doteraz veľké krajiny ako výzvu na robenie poriadku. Generáli a maršáli sú nedočkaví. Strana musí zotrvať aspoň na prechodné obdobie vo funkcii šéfa podniku. Ale súčasne nemôže vládnuť starým spôsobom a so starými ľuďmi. Domnievam sa, že práve vedomie o tejto zodpovednosti donútilo ÚV k zvolaniu mimoriadneho zjazdu.

Otázka je, či môže strana, ktorej sme členmi, nejakým novým spôsobom vládnuť. V tomto ohľade nemá naozaj nijakú skúsenosť a jej najhoršie tradície sú tradíciami despotizmu. Ale dobré je, že nemá na výber. K starému systému postavenia strany v štáte sa nemôže vrátiť. Samotný akčný program už zrušil zásady systému, na ktorom bola založená vedúca úloha strany. Strana by sa mohla vrátiť k starému systému iba za tú cenu, že by odvolala slávnostné proklamácie, ktoré jej predstavitelia vyhlásili tejto jari. Sloboda tlače by musela byť zrušená, pretože cenzúra je základnou oporou systému, v ktorom sme žili. Zásada federácie by musela byť deformovaná, pretože oporou systému je pevný centrálny režim. Po takomto návrate by sa história roku 1968 stala históriou veľkého podvodu a strana by sa už morálne nikdy nespamätala.

Na svojom štrnástom zjazde však komunistická strana predsa len určitú šancu bude mať. Mohla by tu totiž vzniknúť prakticky nová strana, strana, ktorá by nebola fascinovaná iba mocou a obsadzovaním funkcií. Strana, ktorá by sa jasne oddelila od minulosti, deformácií a zločinov. Strana, ktorá by zmobilizovala intelektuálny potenciál, ktorý stále ešte vo svojich radoch má a vytvorila brain trust na obnovu devastovaného štátu, devastovaného hospodárstva a devastovaného politického myslenia. Strana, ktorá by nevyčerpávala svoju energiu na doktrinálne spory, ktoré majú svoje korene v XIX. storočí. Strana, ktorá by pre seba vyvodila dôsledky z analýzy sveta v druhej

polovici XX. storočia a otvorila svoju ideologickú orientáciu novým pohľadom. Strana, ktorá by si plne uvedomila, že v danej situácii je zodpovedná pred občanmi tejto krajiny a nie pred aktívom funkcionárov. Strana, ktorá by sa v praktickej politike neriadila odporúčaniami mocných spojencov, ale rešpektovala realitu tejto krajiny. Strana, ktorá by v týchto nepokojných časoch pestovala v praktickej politike politický pragmatizmus na vysokej úrovni.

Na to, aby strana, ktorej sme členmi, vstúpila do tohto štádia vývinu, nepotrebuje nijakú teoretickú doktrínu a hrubé teoretické dokumenty, nemusí sa deliť na také alebo onaké skupiny a smery, stačí, ak bude prísne rešpektovať skutočný stav v tejto krajine. Dnes nezáleží toľko na programových vyhláseniach a na pevných doktrínach. Marx konečne vyhlavoval vždy, že komunizmus je preň predovšetkým reálne hnutie a nie stav, ktorý má byť nastolený. Súčasná kríza ideológií je tiež skutočnosťou. V Európe existuje ozaj akési ideologické vákuum, akýsi nultý rok. Náš človek po dvadsiatich rokoch ideologického ošialu je voči akеjkoľvek novej doktríne vopred skeptický. Vedenie strany sa hnevá, že sa venuje málo pozornosti akčnému programu. Ale to je iba prirodzený dôsledok sklamania z nerealizovaných programov a plánov, ktoré tu boli pred týmto akčným programom. Akčný program je len posledný z radu slávnostných vyhlásení o socializme, a nikto si nie je istý, či je to teraz naozaj ten pravý.

Z celej politiky si udržala svoju hodnotu iba politika kádrová. Ľudia dnes nezaujima to, akú politickú smernicu prijme XIV. zjazd, zaujima ich predovšetkým to, kto bude túto smernicu vykonávať.

Aj toto je zvláštny prejav humanizácie politiky. Dubček je dôležitejší ako akčný program. Ľudia sa celkom právom domnievajú, že zárukou novej politiky majú byť noví ľudia. Proti tomuto celkovému trendu ľudového vedomia stavať sa by bolo nerozumné. Všetky rozhovory, ktoré odznievajú pred zjazdom v televízii alebo v rozhlase, vyznievajú v takomto kádrovom duchu. Ľuďom veľmi záleží na tom, akí ľudia sa zídu 9. septembra v Prahe. A pretože fakticky stále ešte trvá systém, ktorý zbavuje obrovskú väčšinu ľudí možnosti aktívne ovplyvňovať politiku, je úsilie poslať na zjazd skutočných reprezentantov všeobecného záujmu jedinou reálnou angažovanosťou človeka. Je to po rokoch bezmocnosti v odcudzennom systéme prvá možnosť k zmene postoja, k zmene od apatie k vedomiu spoluzodpovednosti.

Kultúrny život, č. 27, 5. júla 1968

